

Licht Verstandelijke Beperking en Slachtofferhulp Nederland

Een handreiking voor medewerkers van Slachtofferhulp
Nederland over de ondersteuning van slachtoffers met een LVB

Licht Verstandelijke Beperking en Slachtofferhulp Nederland

Een handreiking voor medewerkers van Slachtofferhulp
Nederland over de ondersteuning van slachtoffers met een LVB

Colofon

Auteurs: Hendrien Kaal, Dominique Dehue, Paula Vrij.

Met dank aan de geïnterviewde medewerkers en deelnemers aan de Klankbordgroep van Slachtofferhulp Nederland, die allen een inhoudelijke bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van deze handreiking.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat 'Licht Verstandelijke Beperking en Jeugdcriminaliteit' van Hogeschool Leiden en Slachtofferhulp Nederland.

© Hogeschool Leiden, 2019.

Alle rechten voorbehouden. De handreiking mag alleen in zijn geheel en zonder wijzigingen worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt en mag niet voor winst worden verkocht.

Inhoudsopgave

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?	7
2. Hoe herken je een LVB?	14
3. Toegang tot recht	21
4. Specifieke momenten en moeilijkheden	24
A. Het eerste contact	24
B. Passende communicatie	27
C. Passende ondersteuning	30
D. Samenwerking met zorg en netwerk	35
5. Extra informatie?	38

Waarom een handreiking?

De populatie mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) in de samenleving krijgt steeds meer aandacht. De indruk bestaat dat er een groeiende groep mensen is die niet meer meekomt in de steeds complexere maatschappij. Binnen verschillende werkvelden groeit het begrip dat deze groep overvraagd wordt en dat een passende bejegening van belang is voor alle betrokkenen.

Binnen de strafrechtsketen is sprake van een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB. Hoewel de exacte prevalentie niet bekend is, zijn er signalen dat mensen met een LVB een verhoogd risico lopen op zowel dader- als slachtofferschap. Doordat een LVB lastig te herkennen is, bestaat het risico op onbegrip, overvraging en het incorrect duiden van gedrag. Dit levert bij de mensen met een LVB vervolgens vaker stress en gedragsproblemen op en kan recidive en secundaire victimisatie in de hand werken.

Ook bij Slachtofferhulp Nederland (SHN) is er steeds meer oog voor mensen met een LVB. Het is niet alleen belangrijk dat een LVB bij slachtoffers tijdig wordt herkend, maar ook dat de diverse betrokkenen weten hoe passende hulp en ondersteuning kunnen worden geboden. Zo kunnen frustratie en onbegrip van beide kanten worden voorkomen, en wordt de kans dat slachtoffers met een LVB goed geholpen worden en hun rechten kunnen effectueren vergroot.

Het doel van deze handreiking is om professionals en vrijwilligers binnen Slachtofferhulp Nederland (SHN) kennis en handvatten te bieden die hierbij kunnen helpen. Hiervoor wordt eerst ingegaan op wat een LVB is en wat hierbij komt kijken. Daarna wordt meer algemene kennis over het herkennen van een LVB. Tenslotte wordt ingegaan op een aantal specifieke momenten in het werk van professionals en vrijwilligers van SHN waar aanpassing aan een mogelijk aanwezige LVB vereist is.

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?

Om te mogen spreken van een licht verstandelijke beperking (LVB) moet sprake zijn van:

- Een IQ tussen de 50 en 85;
- Beperkt sociaal aanpassingsgedrag op verschillende levensgebieden;
- Een levenslange beperking die is ontstaan voor het 18^e levensjaar.

Definitie en omvang van de problematiek

- Vaak wordt bij een LVB gedacht aan een laag IQ. Het sociaal adaptief vermogen (ook wel: sociaal aanpassingsgedrag) is echter ook een belangrijk aspect. Mensen met een LVB ervaren niet alleen problemen op conceptueel niveau (begrip van taal, cijfers en tijd), maar ook in sociale en praktische vaardigheden (huishouden, OV, werk en zelfverzorging).
- Vaak hebben mensen die moeite hebben op het gebied van taal en redeneren (verbaal IQ), ook moeite met inzicht, planning en uitvoering (performaal IQ). Mensen met een LVB zijn verbaal vaak iets sterker dan performaal, hetgeen gemakkelijk leidt tot overschatting.
- Een LVB is een blijvende beperking. Het is geen ziekte en kan niet overgaan. Mensen met een LVB kunnen leren omgaan met hun beperking, maar vormen een kwetsbare groep en zullen altijd een zekere mate van ondersteuning nodig hebben. Er wordt soms wel gesproken van 'levenslange en levensbrede' ondersteuning.
- Er is veel onduidelijkheid over de omvang van de groep mensen met een LVB. Op basis van de normaalverdeling kan worden gezegd dat naar schatting 16% van de mensen in Nederland een IQ heeft beneden de 85 (figuur 1). Dit is gelijk aan circa 2,7 miljoen mensen.
- Niet al deze mensen ervaren ook problemen in het sociaal adaptief functioneren. Sociaal aanpassingsgedrag is lastig te meten, waardoor er slecht zicht is op hoe groot deze groep is. Zo'n 100.000 mensen met een LVB maken gebruik van specialistische zorg; onbekend is hoe groot de groep is die geen gebruik maakt van zorg. Duidelijk is dat dit om een grote groep gaat (zie ook figuur 3).

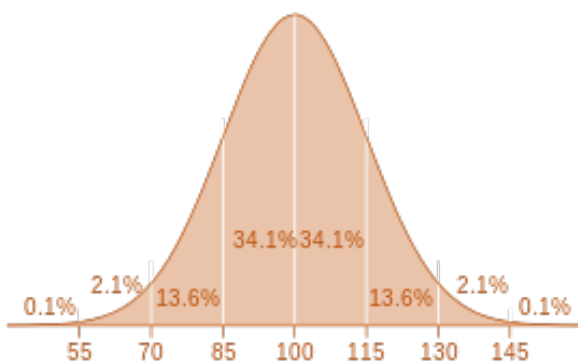

Fig. 1 De verdeling van IQ onder de bevolking.

Waar kan iemand met een LVB moeite mee hebben en is gevoeligheid voor slachtofferschap mogelijk aanwezig?

Mensen met een LVB kunnen problemen ervaren op verschillende domeinen. Onderstaande figuur geeft een illustratie van waar iemand met een LVB zoal moeite mee kan hebben. Dit is geen uitputtende opsomming, maar geeft een idee van de breedte van de problematiek. Het is belangrijk om alert te zijn op deze problemen in de omgang met slachtoffers met een LVB, bijvoorbeeld om overvraging te voorkomen.

Kenmerken van een LVB

- Bij mensen met een LVB loopt de ontwikkelingsleeftijd achter op de kalenderleeftijd. Zij hebben dus net als ieder ander een leven vol ervaringen, maar het cognitieve vermogen van iemand met een LVB is vaak vergelijkbaar met dat van een kind van 6 tot 12 jaar. De sociaal-emotionele ontwikkeling loopt hier vaak nog op achter en kan vergelijkbaar zijn met die van een peuter of kleuter (figuur 2).
- Mensen met een LVB zijn door deze ontwikkelingsachterstand bijvoorbeeld meer op zichzelf gericht, hebben minder controle over hun emoties, denken meer in het hier en nu en hebben meer moeite met het inleven in een ander. Zij hebben minder abstractievermogen, waardoor ze meer geneigd zijn feiten en meningen door elkaar te halen en zich minder bewust zijn van de achterliggende belangen van wat andere zeggen.
- Ook hebben zij vaker medische problematiek, al heeft dat deels te maken met gebrekkige zelfzorg en moeite met bepalen of je wel of niet naar de dokter moet gaan. Ook hebben zij vaker faalangst en een gevoel van wantrouwen, zowel in zichzelf als in de omgeving. Zij hebben meer moeite met het ontwikkelen van een positief zelfbeeld doordat zij minder aansluiting vinden bij hun omgeving, minder succeservaringen opdoen en langer afhankelijk blijven van anderen. Een LVB gaat verder vaak samen met problemen op verschillende gebieden.
- Verschillende kenmerken van een LVB (neiging tot risicovol gedrag, beïnvloedbaarheid, beperkt inzicht in oorzaak-gevolg) **leiden er bijvoorbeeld toe dat mensen vaker slachtoffer worden**, in aanraking komen met justitie of financiële problemen hebben.

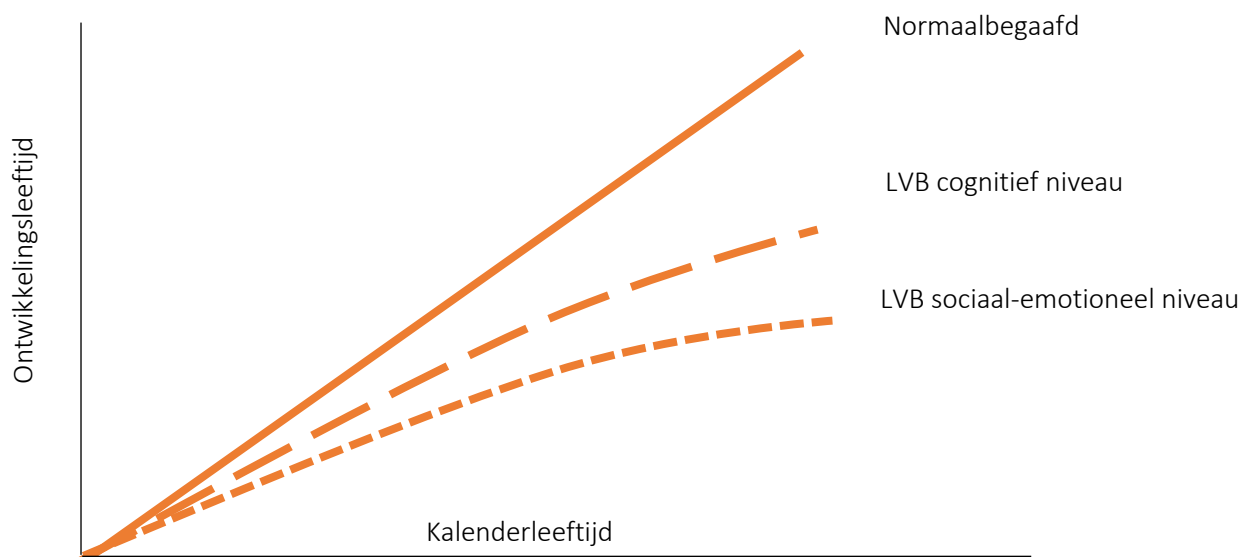

Fig. 2 De ontwikkelingsleeftijd van iemand met een LVB loopt achter op de kalenderleeftijd.

Een LVB is geen....

- **Een LVB is geen psychiatrische stoornis.** Er zit soms wel overlap in de problemen waar iemand met een LVB en iemand met een psychiatrische stoornis tegenaan lopen. Er zijn ook mensen met een combinatie van een LVB en psychiatrische problematiek, of met een combinatie van een LVB en verslavingsproblematiek. Door deze combinatie kan één van de problematieken onderbelicht blijven (zie hiernaast).
- **Een LVB moet niet verward worden met autisme.** Hoewel er overlap zit in de problemen waar mensen met een LVB en mensen met autisme tegenaan lopen en een belangrijk deel van de mensen met autisme ook een verstandelijke beperking heeft, zijn LVB en autisme niet hetzelfde. Om op de juiste manier af te stemmen op mensen met (een van) beide beperkingen, is het belangrijk om het onderscheid te maken.
- **Een LVB verschilt wezenlijk van leerproblematieken** zoals dyslexie. Hoewel mensen met een LVB vaak moeite hebben met lezen en schrijven, lopen zij meestal tegen nog veel meer dingen aan. Leer- en leesproblemen hoeven bovendien niet het gevolg te zijn van verminderde intelligentie.

LVB en psychische problemen

- Hoewel een LVB geen psychiatrische stoornis is, vormen mensen met een LVB door een combinatie van LVB-gerelateerde risicofactoren, een gebrekkig aanpassingsvermogen en maatschappelijke problemen waar zij tegenaan lopen **een kwetsbare groep voor het ontwikkelen van psychische en psychiatrische problematiek**. Zo komen psychiatrische stoornissen bij mensen met een LVB 3 tot 4 keer zo vaak voor als bij mensen zonder een LVB.
- Ook zit er soms overlap in de problemen waar iemand met een LVB en iemand met een psychiatrische stoornis tegenaan loopt. Er kan daardoor sprake zijn van 'overlabeling', doordat symptomen van een LVB - zoals impulsief gedrag, een lage sociaal-emotionele ontwikkeling en gebrekkige probleemoplossende vaardigheden - ten onrechte worden gezien als psychiatrische problematiek. Ook kan juist sprake zijn van 'onderlabeling' doordat psychiatrische problematiek niet wordt herkend, bijvoorbeeld doordat iemand met een LVB deze problematiek zelf niet erkent of herkent. Het is belangrijk dat het onderscheid gemaakt wordt tussen psychiatrische problematiek en een LVB. Enerzijds omdat een LVB niet iets is dat kan worden behandeld; anderzijds omdat het zaak is dat psychiatrische problematiek wel de juiste behandeling krijgt.

LVB en slachtofferschap

- Precieze cijfers over slachtofferschap bij mensen met een LVB zijn niet bekend. Diverse onderzoeken laten echter zien dat mensen met (verschillende soorten) beperkingen en handicaps van jongs af aan al **een groter risico lopen om slachtoffer te worden van criminaliteit dan mensen zonder beperking**. Daarnaast lopen mensen met een verstandelijke beperking een groter risico op herhaald slachtofferschap dat bovendien vaak ernstiger van aard is. In de literatuur wordt met name het grotere risico op slachtofferschap van geweld, misbruik en pestgedrag expliciet benoemd. Daders zijn onbekenden, maar ook mede-cliënten, 'vrienden', familie of hulpverleners. Mensen met een LVB zijn kwetsbaar door bijvoorbeeld hun beperkte sociale vaardigheden, beïnvloedbaarheid en neiging te 'pleasen', problemen bij het inschatten van risico's, gebrekkige oplossingsvaardigheden of afhankelijkheid van anderen.
- Relatief veel onderzoek is gedaan naar seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke beperking. **Seksueel misbruik komt bij hen vaker voor dan bij mensen zonder beperking**. Mensen met een LVB lijken ook gevoeliger voor 'grooming': loverboys zoeken bewust meisjes en jongens met een LVB, juist vanwege eigenschappen als het moeilijker kunnen inschatten van sociale interacties en een grote(re) behoefte aan erkenning van vooral ook normaal-begaafde mensen.
- Gezien het grote aantal mensen met een LVB en de verhoogde kans op slachtofferschap ligt het voor de hand dat mensen met een LVB oververtegenwoordigd zijn in de slachtoffer-

keten. Dit is echter alleen het geval als zij gelijke toegang hebben tot de keten. Dit is in de praktijk maar zeer de vraag: **de kenmerken van een LVB leiden er ook toe dat zij minder snel in de slachtofferketen terecht komen**.

LVB en crimineel gedrag

- Mensen met een LVB zijn ook als dader oververtegenwoordigd binnen de strafrechtketen. Ook hier is echter lastig om eenduidige cijfers te geven over de exacte omvang van de groep mensen met een LVB.
- Er bestaat geen direct verband tussen LVB en criminaliteit. Wel maken kenmerken van mensen met een LVB dat zij **een verhoogd risico lopen om in aanraking te komen met justitie**. Voorbeelden van LVB-gerelateerde kenmerken die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van crimineel gedrag zijn een beperkt inzicht in oorzaak en gevolg en consequenties op de lange termijn, een lagere impulscontrole en minder inlevingsvermogen. Ook zijn mensen met een LVB gevoeliger voor groepsdruk en meer beïnvloedbaar, waardoor zij makkelijker voor iemands karretje te spannen zijn. Andere risicofactoren zijn een gebrek aan dagbesteding, een minder goede vrijetijdsbesteding, een slechte woonomgeving, een lage sociaaleconomische status en een gebrek aan pro-sociale rolmodellen. Daarnaast zijn er vaak minder beschermende factoren, zoals nauwe banden met anderen en geïnternaliseerde normen en waarden.
- De lastige herkenning van een LVB zorgt er bovendien voor dat mensen met een LVB vaker worden overschat door hun omgeving. Zij doen daardoor meer faalervaringen op en hebben vaker een laag zelfbeeld. De frustratie,

kwetsbaarheid en soms zelfs psychische stoornissen die daaruit kunnen ontstaan vergroten de kans dat mensen met een LVB in aanraking komen met justitie. In hoofdstuk 2 wordt verder ingegaan op de herkenning van een LVB.

- Ook maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden waarschijnlijk het verband tussen een LVB en crimineel gedrag. De toenemende individualisering en de steeds complexer wordende samenleving doen een groot beroep op zelfredzaamheid. Ook treft de afnemende tolerantie met betrekking tot onaangepast en overlastgevend gedrag misschien wel vooral deze groep.

Slachtoffer of dader?

- Wees je er van bewust dat de scheidslijn tussen slachtofferschap en daderschap soms dun is. Kenmerken van mensen met een LVB die hen tot een gewild slachtoffer maken, zoals kwetsbaarheid voor uitbuiting en beïnvloeding, kunnen er ook toe leiden dat zij worden meegezogen in crimineel gedrag. Zij zijn dan in dezelfde zaak soms slachtoffer en dader tegelijkertijd. Soms is ook moeilijk te onderscheiden of er sprake is van daderschap of slachtofferschap.
- Uit bovenstaande blijkt dat de risicofactoren voor slachtofferschap deels overeenkomen met risicofactoren voor daderschap. Het komt dan ook niet zelden voor dat een slachtoffer in een andere zaak ook dader is (geweest).

“Mensen met een LVB vormen een heel kwetsbare groep mensen die wel zelfstandigheid hebben, maar voor wie de wereld veel te complex is. Ze zijn voortdurend slachtoffer. Een voorbeeld is een meneer bij mij in de wijk die van de woningbouw een eengezinswoning kreeg. Hij werd benaderd in de wietshops waar hij kwam door mensen die in zijn huis een complete hennep-teelt-installatie hebben aangebracht. Die installatie was operationeel maar die man snapte er geen jotum van. Hij werd als verdachte opgepakt, maar was ook slachtoffer. Die mensen nemen het hele huishouden over van zo’n man. Maar hij werd uit zijn huis gezet. Iemand die volgens mij alleen maar slachtoffer is, wordt dan als dader behandeld. Het is in mijn ogen dus een heel kwetsbare groep.”

Wijkagent

De ondersteuningsbehoefte van mensen met een LVB

- Vrijwel alle mensen met een LVB hebben soms ondersteuning nodig, ook al is deze behoefte niet altijd zichtbaar. De groep mensen met een LVB is een zeer heterogene groep. De moeilijkheden die zij kunnen hebben zijn zeer divers. Sommige mensen hebben dan ook meer ondersteuning nodig dan andere. De mate van benodigde hulp en steun hangt niet een-op-een samen met het IQ.
- Slechts een klein gedeelte van de mensen met een LVB ontvangt gespecialiseerde zorg (figuur 3). Mensen met een LVB overschatten zichzelf vaker en neigen er vaker naar zorg te vermijden. Velen ontvangen (incidentele) hulp uit andere sectoren, zijn afhankelijk van hun netwerk, staan op een wachtlijst voor gespecialiseerde zorg of proberen het zelf te redden.
- Zonder passende professionele of informele ondersteuning van derden lopen mensen met een LVB vaak vast. Dat wil niet zeggen dat deze ondersteuning altijd even zwaar hoeft te zijn. Wel belangrijk is de realisatie dat een LVB niet iets is dat even kan worden opgelost. Binnen de justitiële context is het belangrijk dit in te zien. Als met ondersteuning een stabiele situatie gecreëerd is, zorgt het weghalen van die steun er vaak voor dat het kaartenhuis na korte tijd weer instort. Om dat te voorkomen moet vooruit worden gedacht en worden ingezet op het creëren van blijvende steun.
- Wanneer we het hebben over LVB lijkt het vaak te gaan over jongeren. Zij vallen mogelijk meer op, bijvoorbeeld door een gecombineerde problematiek rondom puberteit en LVB. Een deel van hen blijft echter op volwassen leeftijd veelvuldig in de problemen komen. Zij ontvangen vaak geen hulp.
- Veel mensen met een LVB komen op volwassen leeftijd wel in wat rustiger vaarwater. Zij vinden hun plek in de maatschappij en ontwikkelen een netwerk dat hen ondersteunt. Dat betekent niet dat het hen niet veel moeite kost om aangehaakt te blijven en dat zij niet regelmatig overvraagd worden. Ook voor volwassenen met een LVB is het erg belangrijk dat hun omgeving rekening houdt met hun behoeften.

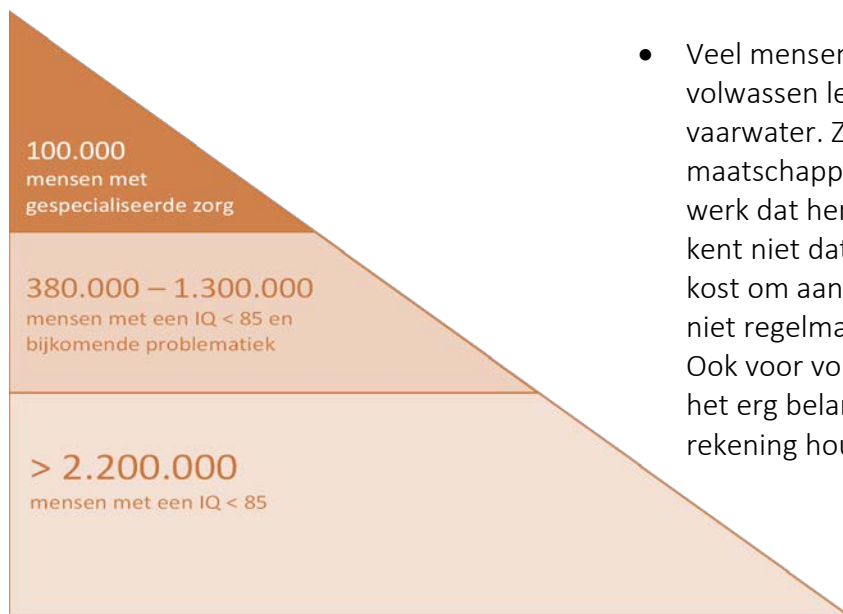

Fig. 3 Veel mensen met een LVB ontvangen geen (gespecialiseerde) zorg in Nederland.

2. Hoe herken je een LVB?

- De reguliere aanpak sluit vaak niet aan op de behoeften van mensen met een LVB. Herkenning van de problematiek kan helpen om passende ondersteuning te bieden. **De herkenning van een LVB is echter moeilijk.** Meestal zijn er geen uiterlijke kenmerken of vaste gedrags- of persoonlijkheidskenmerken die mensen met een LVB onderscheiden van anderen. Ook bestaat er een grote diversiteit in problematiek onder mensen met een LVB, zoals al eerder naar voren kwam.
- Herkenning wordt nog verder bemoeilijkt doordat mensen met een LVB er hun best voor doen om hun beperkingen te verbergen, bijvoorbeeld door zichzelf te overschreeuwen, door 'streetwise' gedrag en gekopieerd taalgebruik, zoals hulpverleningsjargon. Het komt ook vaak voor dat mensen met een LVB doen alsof ze iets begrepen hebben terwijl dat niet zo is. Daarnaast wordt de eigen beperking door mensen met een LVB vaak niet onderkend of geaccepteerd. Ook ouders hebben er soms moeite mee de beperking van hun kind onder ogen te zien.
- **Een LVB uit zich in veel verschillende gedragingen.** Op de volgende pagina staat een lijst met kenmerken die kan helpen bij het herkennen van een LVB. Geen van deze gedragskenmerken is echter onderscheidend voor een LVB: het gaat om het samengaan van verschillende kenmerken. Ook zijn de uitingen niet bij iedereen hetzelfde: zo

kan de één zich overschreeuwen, terwijl de ander zich juist terugtrekt in het sociale contact.

Ervaringen van een collega

“Wat ik lastig vind is dat bij het bij deze doelgroep het soms moeilijk is in te schatten of er sprake is van een licht verstandelijke beperking. Ik heb een keer een cliënt gehad waarvan ik zelf heel sterk het vermoeden had dat het wel zo was. Maar als ik er dan voorzichtig naar vroeg, dan wist hij niet waar ik het over had. En dan had hij het ook niet over dat hij op een speciale school had gezeten of dat er onderzoeken waren geweest. Dat begreep hij niet helemaal die vragen. Dat alleen al maakte dat ik al dacht ‘waarom begrijp je deze vraag niet?’ Maar het lastige is dat deze doelgroep in mijn ogen heel snel overschat wordt. Dus ze zien er heel normaal uit en ze reageren normaal, maar toch zijn dingen lastig te volgen voor ze. Dus je overschat ze heel snel als hulpverlener. Of bepaalde informatie die ik deel aankomt is sowieso lastig, want als mensen heel erg in shock zijn of ze hebben iets heel naars meegemaakt, dan kan dat natuurlijk ook maken dat bepaalde informatie niet goed wordt opgeslagen.

Algemeen medewerker

Tips voor herkenning overgenomen van Roos (2017) uit een boekhoofdstuk in 'Beperkt in de Keten'

Taal, begrip en communicatie

- Niet begrijpen van ingewikkelde woorden of abstracte begrippen.
- Verkeerd gebruik van uitdrukkingen, spreekwoorden of gezegdes (letterlijk nemen).
- Niet begrijpen van cynisme of humor, grapjes van kinderlijk niveau.
- Opvallende fouten in het taalgebruik waaruit blijkt dat men niet precies begrijpt wat de woorden eigenlijk betekenen.
- Overmatig gebruik van clichés.
- Niet kunnen terug vertellen wat net is uitgelegd of dat alleen in precies dezelfde bewoordingen kunnen doen.
- De plank veelvuldig mislaan.
- Wat langer dan normaal nodig hebben voordat men reageert op vragen.
- Steeds dezelfde vragen stellen of zichzelf steeds herhalen.
- Geen structuur in een verhaal, breedsprakigheid of juist niet.
- Verzanden in (onbelangrijke) details.
- Verwarring over data, tijden en/of chronologie.
- Inconsistente informatie over gebeurtenissen en/of het verleden.
- Moeite met oorzaak-gevolg verbanden.

Gedrag

- Moeite met klokkijken, lezen of schrijven. Of dit omzeilen. Eenvoudige rekensommen lukken niet en vermenigvuldigen en delen zijn vaak te moeilijk. De teruggave van wisselgeld in winkels kan men niet volgen.
- Moeite met concentreren.
- Moeilijk leren binnen school en daarbuiten.
- Kinderlijke belevingswereld (hobby's, televisieprogramma's).
- Moeite hebben om meerdere dingen tegelijk te doen (koffiezetten en tegelijkertijd vragen beantwoorden).
- Weinig tot geen zelfreflectie en slecht inzicht in de consequenties van handelen.
- Externaliseren: schuld van wat er misgaat buiten zichzelf leggen.
- Voorkeur voor repeterende zaken, veilige en herkenbare dagelijkse dingen.

Emotioneel

- Veel stress.
- Faalangst, negatief over zichzelf denken.
- Impulsief gedrag: eerst doen dan pas denken.
- Ongeremdheid in emoties, weinig rekening houden met mate van gepastheid in de situatie.

Sociaal

- Beperkt sociaal netwerk; weinig vrienden en beperkt contact met leeftijdsgenoten.
- Niet onthouden of begrijpen van (impliciete) sociale regels, waardoor ongepast gedrag.
- Foutief hanteren van sociale omgangsregels (wijze van begroeten, koffie aanbieden, rekening kunnen houden met anderen).
- Kopiëren van het gedrag van anderen.
- Distantieeloosheid (op ongepaste momenten).

Context

- Speciaal of praktijkgericht onderwijs gevolgd op (Z)MLK niveau. Soms regelmatig van school gewisseld, vervolgonderwijs niet afgemaakt of doublures.
- Ongunstige maatschappelijke omstandigheden.
- Afhankelijk van ondersteuning door anderen.

Het belang van herkenning van slachtoffers met een LVB.

- Door de moeilijke herkenning bestaat het risico dat mensen met een LVB worden overvraagd en te hoge eisen stellen aan zichzelf. Dit kan voor chronische stress zorgen en op den duur psychische en gedragsproblemen in de hand werken. **Herkenning kan voorkomen dat mensen met een LVB worden overvraagd.**
- Herkenning kan leiden tot het aanpassen van de communicatie met en de bejegening van mensen met een LVB, juist ook als zij al over de schreef zijn gegaan. Vaak komen deze aanpassingen neer op het versimpelen, tastbaar maken, structureren, doseren en herhalen van een boodschap. Ook duidelijkheid en positieve bekrachtiging omtrent gedrag blijken goed te werken. In het volgende hoofdstuk wordt hier uitgebreider op ingegaan.
- Herkenning kan ook helpen bij het correct duiden van gedrag dat iemand laat zien. Zo helpt het om in te zien dat de ander soms wel wil voldoen aan de verwachtingen, maar dat dit simpelweg niet lukt. Herkenning maakt bovendien de inzet van passende interventies en gespecialiseerde hulpverlening mogelijk en draagt daardoor bij aan het vergroten van de kans dat het slachtoffer zijn rechten kan effectueren en spoedig herstelt.
- Mensen kunnen door omstandigheden (stress, middelengebruik) ook tijdelijk functioneren op het niveau van een LVB. Hoewel we dan strikt genomen niet spreken van een LVB stelt dit grotendeels wel dezelfde eisen aan de communicatie en bejegening.

“Wees alert op kenmerken van een LVB en probeer te achterhalen of het een kwestie is van niet willen of niet kunnen.”

Gedragswetenschapper

“Hoe belangrijk is het echt? Ik bedoel wat je altijd moet doen, is gewoon heel goed luisteren. Naar welke vragen iemand heeft. En wat je altijd moet doen is volgens mij kijken van hoe breng ik mijn informatie die ik te bieden heb over, zodanig dat die ander het begrijpt. En dan moet je eigenlijk steeds checken. Van dit vertel ik en komt het over?”

Medewerker SHN

Het is echt een serieus probleem als iemand een lager IQ'tje heeft. Ook al is het maar weinig lager. (...) Die denken en doen wel alsof ze alles weten maar dat is vaak niet het geval. Daar moeten wij ons van bewust zijn, in het hele traject. Ook al doet iemand zichzelf zeker voor, ook al huilt iemand niet, ook al zegt 'ie heel stevig... Ze zeggen altijd dat ze het begrijpen. Als iemand vraagt: “Begrijp je het? Snap je het?”, “Ja”. Maar als je vragen gaat stellen: “Wat heb ik net gezegd?” dan komt er geen verhaal.

Zorgmedewerker

Hoe wordt een LVB vastgesteld?

- De manier om een LVB vast te stellen is door middel van een intelligentietest. In Nederland wordt vaak gebruik gemaakt van de Wechsler-testen (WPPSI, WISC, WAIS). Uit deze testen volgt een IQ-score. Bij een IQ lager dan 70 of een IQ tussen de 70 en 85 in combinatie met problemen op het gebied van sociaal aanpassingsgedrag is sprake van een LVB. In de praktijk wordt het sociaal aanpassingsgedrag vaak niet door middel van diagnostische instrumenten in kaart gebracht.
- Voor veel mensen met een LVB geldt dat er geen IQ-score bekend is. **Het afnemen van een intelligentietest is in de praktijk niet altijd haalbaar**, omdat het tijdrovend is, kosten met zich meebrengt en de aanwezigheid vereist van een testpsycholoog.
- Om toch op een eenvoudige en betrouwbare wijze een inschatting te kunnen maken of er bij iemand sprake is van functioneren op niveau van een LVB kan gebruik worden gemaakt van een **gevalideerd screeningsinstrument**. In Nederland bestaat hiervoor de SCIL (Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking). De SCIL voorspelt in 9 van de 10 gevallen correct of er sprake is van een LVB en is beschikbaar voor volwassenen vanaf 18 jaar en ouder en voor jongeren tussen de 14 en 17 jaar oud.
- Een screeningsinstrument is geen vervanging van diagnostiek. Wel is de uitslag doorgaans betrouwbaarder dan het professioneel oordeel. De SCIL kan inzicht geven in iemands kunnen en aanleiding geven tot het bieden van een begeleiding op maat.
- Het **professioneel oordeel** is de inschatting van de professional, bijvoorbeeld een psycholoog, die op basis van zijn of haar ervaring oordeelt dat er iets aan de hand is. We weten dat dit **vaak leidt tot een onderschatting van de problematiek**: veel mensen met een LVB blijven zo onder de radar.
- **Het is niet aan de medewerkers van SHN om een oordeel te geven over de aanwezigheid van een LVB**. Wel moeten zij alert zijn op de mogelijke signalen van een LVB zodat er sneller passend maatwerk kan worden geboden.

Fig. 4 Hiërarchie van bewijs: diagnostiek en screening leveren een objectief oordeel, de kwaliteit van het professionele oordeel is sterk afhankelijk van kennis en ervaring.

Waar kun je zelf op letten?

- Vaak is er geen informatie bekend over de uitkomst van een intelligentietest of de SCIL. Wanneer dat wel zo is zal de persoon in kwestie dit niet altijd vertellen. **Meestal zal je dus uit andere signalen moeten afleiden dat er sprake is van een beperking.**
- Soms laat een slachtoffer in een vroeg stadium weten dat hij begeleiding heeft. Ook kan het voorkomen dat een slachtoffer laat weten dat hij in een woonvoorziening woont. Dit kan een indicatie zijn dat er sprake is van een LVB. Het helpt als je kennis hebt van de sociale kaart en specialistische zorg in jouw regio: op die manier zal je een LVB sneller herkennen.
- Wees je er tegelijkertijd van bewust dat niet iedereen met een LVB in een instelling woont of zelfs maar hulpverlening heeft. De meeste mensen met een LVB hebben geen (specialistische) zorg (zie fig. 3).

“Die veronderstelling van ‘bijna iedereen heeft een begeleider als je een LVB hebt’... Nee, dat is absoluut niet waar. En daarbij, als er een begeleider is, dan is het de vraag of de cliënt dat aangeeft. En of die begeleider ook meegaat hè. Want wij hebben intensieve zorg, maar je hebt in de eerste lijn ook de laagdrempelige zorg, veldwerk, streetcorner... Weet je die gaan niet mee, die hebben daar echt niet de tijd voor. Dus soms is er wel begeleiding, maar dat is niet gefocust op dit soort zaken, nee. Nee, dus je moet niet denken dat er standaard een begeleider achteraan hobbelt.”

Begeleider LVB-zorg

Enkele tips voor herkenning van een LVB, overgenomen van Expertisecentrum De Borg (2013)

Vraag eens welke opleiding is gevolgd of naar de naam van de school. En hoe dit verliep.

Vraag de persoon naar de namen van vrienden en waar de vriendschap uit bestond.

Laat de persoon een aftreksom maken (bijvoorbeeld 21-9). Let eens op of de persoon kan klokkijken.

Let eens op hoe iemand iets opschrijft, bijvoorbeeld bij het versturen van een brief.

Vraag iets in de tijd terug, veelal kan de chronologische volgorde niet worden aangebracht in het verhaal. Hoe is hij naar de locatie gekomen? Ook kan de betrokkene moeite hebben met abstracte vragen. Vraag eens hoe iets is gebeurd (verbanden leggen is lastig). Let wel op, geen debriefing doen.

Kijk eens mee naar de dagindeling van de persoon en hoe hij of zij iets organiseert. Vraag eens wat de favoriete tv-programma's zijn.

- In sommige gevallen kan een gesprek worden gevoerd aan de hand van aandachtspunten zoals die hierboven staan beschreven. **Vraag in een dergelijk gesprek zoveel mogelijk door:** het opleidingsniveau zegt minder dan het verloop van de schoolloopbaan. Dat iemand een baan heeft, zegt minder dan wat iemand daar doet. Een dergelijk gesprek is echter minder betrouwbaar dan de uitslag van de SCIL en dus ook dan de intelligentietest. Wees daarom ook alert op andere signalen zoals onverwacht gedrag (zie pag 15).

- Ook een uitgebreid gesprek zal niet altijd mogelijk zijn. **Vraag je dan altijd af of bepaald gedrag verklaard zou kunnen worden door een LVB** voordat je dit bijvoorbeeld labelt als onwillig. Als dit zo is, wees dan alert op andere signalen. Laat iemand bijvoorbeeld even iets opschrijven, zoals een handtekening of een adres.
- **Soms volstaat het om te vragen of iemand ergens extra hulp bij nodig heeft.** “Wat is handig?” “Wat heeft u nodig?” Dit kan een laagdrempelige ingang bieden voor een gesprek over ondersteuning. Neem hier wel de tijd en rust voor: in een drukke omgeving of onder tijdsdruk kan het moeilijker zijn voor iemand om open te zijn over wat hij nodig heeft.
- Maak twijfels verder bespreekbaar: vermoed je collega ook een LVB? Waarom? Het naast elkaar leggen van ervaringen kan een completer beeld geven. Maak bij twijfels ook gebruik van de mogelijkheden om een casus in te brengen in een teambespreking.
- **Ook trauma of stress kan leiden tot verminderd (cognitief) functioneren.** Hoewel het belangrijk is alert te zijn op een LVB is het ook belangrijk te waken voor ‘overshadowing’ waarbij gedrag geweten wordt aan een LVB in plaats van aan de traumatische ervaring.

“Nou ben ik toch niet iemand die met moeilijke woorden gooit, maar soms moet je dat toch dan nog echt versimpelen. Ik denk dat je dan op het punt komt waar je zegt van: ‘Hier is het begrip toch wat klein, de mogelijkheid om zich ook een beetje boven de eigen situatie te heffen, te zien in verband met andere mensen, de situatie om zichzelf heen’. Dat zijn denk ik wel momenten waarop je zegt: ‘Hier begint er wel sprake te zijn van een handicap’, ja.”

Medewerker SHN

“Soms word ik gebeld van: ‘Ik heb papieren van de rechtbank gekregen.’ Nou, dan vind ik het al heel wat - als ik erachter kom dat het iemand is met een verstandelijke beperking - dat je die conclusie al hebt kunnen maken. Dat het van de rechtbank is. Dat vind ik dan al heel sterk. Maar dan probeer ik uit te leggen: ‘Ik ga je vraag bij onze juristen neerleggen, op dit moment is het belangrijk dat we dit formulier doornemen, want dat moet zo snel mogelijk terug.’ En dan merk ik vaak dat ik dan niet verder kom. Dat is dan nog even een stap te ver gegrepen. Ze kunnen het wel lezen, ze kunnen ook voorlezen wat er staat, maar ik merk dat het begrip van wat ze lezen dan niet lukt.

Medewerker SHN

“Bij SHN heb je regelmatig te maken met mensen die in een hyperarousal zitten en die kunnen best een hoog IQ hebben. Laatst hadden we een jurist die een verkeersongeval had meegemaakt. Er werd toen vanuit gegaan dat hij dan prima zelf wist hoe de problemen op te lossen. Nee! Want door die hyperarousal wist die jurist helemaal niet meer wat de juridische mogelijkheden waren. Dus dat kan voor een vertroebeld beeld zorgen. Als iemand van hak op de tak springt wil dat niet zeggen dat er sprake is van een LVB.”

Medewerker SHN

Het delen van het vermoeden van een LVB met collega's

- Er bestaat bij de SHN geen specifieke LVB registratie in de systemen. In de praktijk blijkt dat men soms op verschillende manieren probeert toch een aantekening te maken in het systeem om aan collega's duidelijk te maken dat sprake is van een LVB.
- Hierbij is het steeds van de belang dat de medewerker geen diagnose stelt, maar zich beperkt tot observaties. Hierbij kunnen zinnen gebruikt worden als "de (begeleider van de) cliënt geeft aan dat cliënt een LVB heeft", "de cliënt lijkt moeite te hebben met het begrijpen van X", "de cliënt lijkt hulp nodig te hebben met Y", of "de cliënt krijgt begeleiding van organisatie Z, een organisatie gericht op ...". Documenteer altijd op zo'n manier dat het ook voor de cliënt herkenbaar is als die de verslaglegging inziet.
- Om de informatiedeling binnen de SHN te versterken kan een uniforme werkwijze helpen. Binnen het team kunnen afspraken worden gemaakt over hoe deze kennis gedeeld wordt.

“Dat is ook nog een puntje denk ik. Hoe maak je je verslaglegging eigenlijk? Je kunt moeilijk opschrijven: ‘nou ik denk dat deze persoon een licht verstandelijke beperking heeft’. Wij kunnen geen diagnoses stellen. Dus je kunt misschien nog wel zeggen van ‘het lijkt dat deze persoon meer moeite heeft dan andere mensen om de formulieren in te vullen’. Dat je het op die manier probeert duidelijk te maken. In de verslagleggingen zetten we ook soms iets als: ‘Deze persoon heeft begeleiding van MEE.’ Nou dan geef je ook al een hint.”

Medewerker SHN

3. Toegang tot recht

Het herkennen van slachtofferschap

- Slachtoffers met een LVB herkennen zichzelf niet altijd als slachtoffer. Zij moeten soms door anderen uitgelegd krijgen welk gedrag als aanvaardbaar wordt gezien, bijvoorbeeld als ze situaties van misbruik en geweld meemaken. Soms snappen zij niet precies wat er gebeurd is, bijvoorbeeld bij fraude. Ook hebben zij soms de neiging de schuld bij zichzelf te leggen. Soms leggen ze ook juist de schuld bij een ander in plaats van zichzelf.
- Slachtofferschap bij mensen met een LVB wordt ook niet altijd gezien door de omgeving. Gedragsveranderingen als gevolg van slachtofferschap worden soms ten onrechte geïnterpreteerd als probleemgedrag. En ook door de omgeving wordt de schuld soms bij het slachtoffer gelegd.
- Dit vraagt om extra oplettendheid van om verborgen slachtofferschap op te merken. Leg goed uit welk gedrag zij van een ander mogen verwachten en wanneer grenzen overschreden worden. Het kan soms nodig zijn om uit te leggen dat bepaald gedrag aangiftewaardig is.

Ervaringen van een advocaat

“Een meisje met een LVB dat in een instelling woonde stond op een bus te wachten bij de bushalte. Er kwam een man langs die dacht dat ze er wel leuk uit zag; je kon niet echt zien dat ze verstandelijk beperkt was. Hij vroeg of ze een lift wilde. Zij had niet door dat hij bezopen was en hij reed zo de bosjes in en begon haar overal te betasten. Ze riep wel nee maar ook niet heel hard en hij zette haar na afloop gewoon af bij de instelling. Toen ze binnen was en er werd gevraagd hoe haar dag was zei ze alleen “nou, raar want er zat een man overal aan te prutsen.” Ze is toen meteen naar de huisarts gebracht en daar is bewijsmateriaal verzameld. Maar wat zij dan vertelt, dat is al zo typerend voor iemand met een LVB. Die komt gewoon de instelling binnen gelopen, terwijl een ander compleet in paniek of overstuur is. En ze heeft dus ook niet heel hard ‘nee’ geschreeuwd.”

“We waren voor groepsopvang op een woonlocatie waar bewoners elkaar te lijf waren gegaan. Toevallig kwam ik in gesprek met de buurman en die vertelde dat er van de bewoners elektrische fietsen en hulpmiddelen uit de schuur gestolen waren. Maar ze hadden dus geen aangifte gedaan. En ik heb gezegd tegen die bewoners: ‘Ga nu naar de politie en meldt dat ze bij jullie alles gestolen hebben.’ Blijkt dus dat de politie een gegeven moment bij de grens, een paar maanden later, een vrachtwagen heeft aangehouden en daar stonden die fietsen in. En ze hebben allemaal hun eigen spullen teruggekregen.”

Medewerker SHN

De weg naar hulp

- Als het slachtofferschap wel herkend wordt, komt het slachtoffer toch niet altijd bij politie. Niet altijd weet het slachtoffer met een LVB dat de politie hem zou kunnen helpen. Soms is er bij het slachtoffer angst voor wat hem of haar te wachten staat. Ook instellingen weten niet altijd wat de mogelijkheden zijn wanneer er eenmaal contact is opgenomen met de politie. Wanneer er nog geen aangifte is gedaan is het belangrijk het slachtoffer te helpen begrijpen wat de gevolgen van een aangifte kunnen zijn. Ook kan het nodig zijn het slachtoffer te helpen deze stap te zetten.
 - **Mensen met een LVB hebben vaak moeite met het accepteren van hulp.** Wanneer zij telefonisch hulp aangeboden krijgen door SHN kunnen zij afwijzend reageren. Het is belangrijk je te realiseren dat dit niet betekent dat zij geen hulp nodig hebben. Hulp kan worden afgewezen omdat ze niet begrijpen wat de hulp inhoudt; door eerdere negatieve ervaringen met hulpverleners; omdat ze moeite hebben het traject dat voor hen ligt te overzien; door overschatten van het eigen kunnen; of doordat ze zichzelf niet als slachtoffer zien.
 - Aan slachtoffers met een LVB moet dan ook goed worden uitgelegd wat de mogelijke gevolgen zijn van het afwijzen van hulp. **Benadruk dat het accepteren van hulp geen zwaktebod is** en dat het traject voor de meeste slachtoffers ingewikkeld is. Hoewel een ieder het recht heeft om hulp te weigeren moet in sommige gevallen misschien over-
- wogen worden of een vorm van bemoeizorg op zijn plaats is.
- **Het eenmalig aanbieden van hulp aan het begin van het traject lijkt bij deze doelgroep onvoldoende.** Er mag ook niet van uitgegaan worden dat zij SHN na een eerste afwijzing van hulp later uit eigen beweging alsnog weten te vinden. Het is dan ook van belang om ondersteuning bij herhaling – mogelijk bij specifieke momenten in het slachtoffertraject – actief aan te bieden, niet alleen schriftelijk, maar ook door bijvoorbeeld langs te gaan bij het slachtoffer thuis.
 - Het gebeurt ook dat betrokken begeleiding aangeeft dat hulp van SHN niet nodig is vanuit de veronderstelling dat SHN alleen hulp biedt die zij zelf ook al bieden. **Het is van belang in dit geval uit te leggen welke meerwaarde SHN kan hebben** (ervaring met het traject dat het slachtoffer moet doorlopen, juridische kennis, kennis over traumaverwerking) zodat een weloverwogen beslissing wordt genomen.
 - Veel mensen met een LVB vinden het moeilijk sociale contacten aan te gaan. Zo kan gebeld worden door een onbekend nummer een extra drempel voor hen opwerpen om op te nemen. Ook is het voor hen vaak moeilijker om aan de telefoon aan te geven wat zij nodig hebben. Post wordt vaak niet opengemaakt of gelezen. Het is belangrijk je hiervan bewust te zijn. **Er is soms inlevingsvermogen, volhardendheid en enige creativiteit nodig om het eerste contact te kunnen leggen.**

“Maar het is niet zo dat alle mensen met een beperking ook automatisch slachtofferhulp krijgen en daar ook iets mee kunnen denk ik. Misschien wel, kijk, je krijgt zo’n telefoontje van slachtofferhulp: ‘Wilt u slachtofferhulp?’ Maar dat systeem is voor iemand met een verstandelijke beperking al ingewikkeld. Die snapt niet wat iemand dan komt doen. ‘Nee ik heb al begeleiding’, of ‘Ik heb een moeder’ of ... nou ja, weet ik veel. Dus ik denk dat dat niet zo werkt”.

LVB-deskundige

“Ik heb deze week een afspraak gehad met een jongedame. Twee collega’s van mij hadden al geprobeerd hebben om in contact te komen en dat was niet gelukt. En bij een laatste poging reageerde ze alsnog. Toen durfde ze te reageren omdat zij erachter was gekomen omdat de verdachte vast zat. Dat betekent dat er dus vanaf december tot en met heden er op geen enkele manier hulp was. Post maakt ze niet open. Ik heb dus zeer sterk aangedrongen van ‘jongens alsjeblieft, benader iemand om het open te maken.’ ‘Ja maar ik ben er bang voor, dus ik heb alles verstopt.’ Ze had een laag folie voor de ramen gemaakt, zodat niemand naar binnen kon kijken. Al dat soort dingen. En ze ging dus naar haar werk en terug. En ze was pas vorige week voor het eerst weer naar een supermarkt geweest. Dat zijn dus mensen die gewoon zelfstandig wonen en blijkbaar zich redelijk goed kunnen redden en zich dan afsluiten.”

Medewerker SHN

4. Specifieke momenten en moeilijkheden

A. Het eerste contact

Herkenning van een LVB

- Aan de telefoon is het moeilijk om in te schatten wat het niveau van de gesprekspartner is. Het is ook niet altijd mogelijk hier uitgebreid op in te gaan. Kennis van de kenmerken van een LVB en alertheid op de mogelijke aanwezigheid van kwetsbaarheid zijn wel van belang. Het is bij een eerste telefonisch contact vaak ook niet zo belangrijk dat wordt vastgesteld of sprake is van een LVB, wel dat men nagaat of er sprake is van kwetsbaarheid. Dit kan door standaard na te gaan wat het antwoord is op de vragen hieronder:
- Vragen als “Kan ik nog iemand voor u bellen?” of “Heeft u iets extra’s nodig?” kunnen een laagdrempelige ingang bieden voor een gesprek over de behoefte aan ondersteuning. Een vraag als “Wie kan u hierbij helpen?” kan een ingang bieden voor een gesprek over reeds aanwezige hulpverlening.

Een afspraak maken

- Als een gesprek via de telefoon niet lukt, is het goed te overwegen of het face-to-face gevoerd kan worden, eventueel met ondersteuning erbij. Er moet dan een afspraak gepland worden. Verwacht mag worden dat ook dit een drempel kan vormen voor slachtoffers met een LVB. Een goede voorbereiding is dan cruciaal.
- Mensen met een LVB hebben vaak geheugenproblemen en moeite met tijdsbesef en met het begrijpen van instructies. Daardoor kan het voor hen moeilijk zijn om op tijd klaar te staan voor een afspraak of van huis te vertrekken. Ook ervaren mensen met een LVB vaak problemen op gebieden als het reizen met het OV en met het uitzoeken van de route, waardoor zij de weg niet kunnen vinden of kwijt raken. Hou daar rekening mee tijdens het plannen van een afspraak, bijvoorbeeld door van te voren samen door te nemen hoe zij naar de afspraak zullen komen, wat daarbij de verwachte moeilijkheden zijn en wie hen daarbij kan helpen.

“Schrijf de afspraak in ieder geval op. Maar je kunt ook bijvoorbeeld de WhatsApp inspreken. Heel veel mensen met een LVB gebruiken WhatsApp en het inspreken is dan een middel om het meerdere keren af te kunnen luisteren. Maar ook om aan een ander, bijvoorbeeld aan begeleiders of ouders, te kunnen laten horen wat de afspraak is.”

Medewerker MEE

- Mensen met een LVB hebben meer moeite met het onthouden van afspraken. Geef ondersteuning bij het nako-

men daarvan, door bijvoorbeeld duidelijk op te schrijven waar en op welk moment zij precies verwacht worden, maar ook door kort van te voren een herinnering te geven. Sommigen vinden het prettig om informatie in een mail te ontvangen, zodat ze het nog eens rustig kunnen nalezen. Let er dan wel op dat je ook hier eenvoudige taal gebruikt. Vraag aan de cliënt (of zoek samen uit) wat handig is en werkt.

- Om de spanning voorafgaand aan een afspraak weg te nemen is het verstandig om **kort te uit te leggen wat de cliënt kan verwachten**.
- Een bezoek aan huis kan voor de cliënt laagdrempeliger zijn en kan ook extra informatie geven.
- Het is belangrijk dat er voldoende tijd genomen wordt voor het slachtoffer met een LVB. Wanneer het de eerste keer lukt om een duidelijk beeld te krijgen van wat er speelt en wat er mogelijk is, is de kans groter dat de verdere contacten ook soepeler verlopen.

Het achterhalen van de hulpbehoefte

- Mensen met een LVB hebben vaker de neiging te verbloemen dat zij ergens moeite mee hebben. Het is belangrijk dan goed door te vragen. Probeer een vertrouwelijke situatie te creëren waarbij zij zich veilig voelen en zich kwetsbaar durven op te stellen. Geef regelmatig aan dat het normaal is dat mensen zich hulpeloos voelen of niet snappen wat er van hen verwacht wordt.
- Mensen met een LVB hebben soms meer moeite met het reguleren van hun

emoties. Ook is het voor hen moeilijk om hoofd en bijzaken te onderscheiden. Het is belangrijk dat de medewerker SHN zich steeds afvraagt of de emotionele reactie in verhouding staat tot het gebeurde: soms gaat het om iets kleins dat groot gemaakt wordt, maar soms ook om iets groots dat klein gemaakt wordt.

- **Het is belangrijk om de goede vragen te stellen.** We weten dat mensen met een LVB de neiging hebben tot antwoordtendenties. Zo zeggen sommigen vaker 'ja' in antwoord op een vraag. Ook zijn sommigen gevoeliger voor autoriteit. Stel open vragen en maak duidelijk dat je geïnteresseerd bent in hun beleving. Vul geen dingen voor hen in. Focus op hoe het met het slachtoffer gaat en hoe het verder moet, niet op waarheidsvinding.

Het duiden van gedrag

- **Weerstand hoeft geen teken van onwil te zijn.** Boosheid kan bijvoorbeeld ook voortkomen uit een teveel aan informatie of prikkels.
- **Het niet nakomen van afspraken of niet reageren op oproepen kan te maken hebben met onvermogen.** Houd hier rekening mee en controleer dit. Voorkom dat je te snel oordeelt en dat je hier consequenties aan verbindt. Zoek naar wat wel werkt.
- **Zoek naar je eigen vooroordelen:** welke verwachtingen heb je omtrent ander-mans gedrag? Welke conclusies verbind je aan onverwacht gedrag. Reflecteer op je eigen reactie en vraag je af wat maakt dat je oordeelt?

“Mijn ervaring is dat bijvoorbeeld slachtoffers van loverboys, die iedereen overschreeuwen en gewend zijn om met de meeste lastige en vervelende mannen om te gaan, met allerlei scheldwoorden en ziektes hun beperking verbloemen. Dat geeft vaak weerstand bij hulpverleners. Ze vragen niet maar ze eisen. Ze beginnen vaak van waar ze allemaal recht op hebben. Maar soms staan ze nog onder druk van bijvoorbeeld weer een nieuwe pooier.”

Medewerker SHN

- Bekend is dat **een incoherent verhaal ertoe leidt dat iemand sneller niet serieus genomen wordt.** Voor slachtoffers met een LVB is het soms moeilijk om hun verhaal te doen. Hun verhaal is vaak niet chronologisch en springt van de hak op de tak. Dit betekent niet dat hun verhaal niet klopt of dat hetgeen hen overkomen is niet aangiftewaardig zou zijn. Voorkom dat klachten te snel terzijde worden geschoven en achterhaal wat er achter zit. Op die manier toon je respect, iets waar mensen met een LVB vaak erg gevoelig voor zijn.
- **Wanneer bekend is dat sprake is van een LVB mag dit niet leiden tot vooringenomenheid.** Ga er niet op voorhand vanuit dat deze persoon niet in staat is tot het afleggen van een betrouwbare verklaring of dat het doorlopen van het slachtoffertraject te zwaar is voor het slachtoffer.
- **Mensen met een LVB hebben soms sneller het gevoel dat zij niet serieus worden genomen.** Leg bijvoorbeeld uit waarom je typt tijdens hun verhaal of waarom je opnieuw dezelfde vragen stelt. Dit kan veel wantrouwen wegnemen.

B. Passende communicatie

- Gebrekkige afstemming op de behoeften van iemand met een LVB kan verschillende problematische gevolgen hebben. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat de persoon met een LVB er niet in slaagt zijn verhaal te vertellen, dat hij niet doet wat er van hem verwacht wordt, er niet in slaagt zijn rechten te effectueren, zijn hakken in het zand zet of ernstige gedragsproblematiek vertoont.
- Aanpassingen in de bejegening en communicatie, afgestemd op de algemene kenmerken en behoeften van mensen met een LVB, kunnen leiden tot minder frustratie, onbegrip en het stokken van de hulpverlening voorkomen. Blijf daarnaast individueel afstemmen op de persoon.

Ervaringen van een collega

“Niet zo lang geleden kwam er een vraag binnen van een cliënt van mijn collega. En mijn collega was er niet. Ik wist wel dat deze cliënt een verstandelijke beperking had. Ze zou opgeroepen worden om als getuige verhoord te worden. Dus ik probeerde ook uit te leggen wat er dan tijdens zo'n getuige verhoor kan gebeuren. En toen vroeg ze: “Kan de verdachte daarbij aanwezig zijn?” En toen had ik alle mogelijke scenario's uitgelegd. En zij is daardoor zo in paniek geraakt. Vervolgens ben je een uur bezig om iemand weer gerust te stellen.”

Waar let je op in de verbale communicatie?

- **Gebruik eenvoudige taal.** Moeilijk taalgebruik zoals vakjargon, ambtelijke taal, moeilijke zinnen en hele lange zinnen worden door mensen met een LVB als enorm lastig ervaren en vaak niet begrepen. Een daarop volgend gevoel van onbegrip en onmacht kunnen resulteren in onnodige escalaties. Let er wel op dat de communicatie niet kinderlijk wordt: mensen met een LVB vinden het net als iedereen belangrijk serieus genomen te worden.
- **Wees duidelijk.** Maak een vraag of boodschap zo concreet mogelijk; voor iemand met een LVB is informatie al snel te abstract. Vraag bijvoorbeeld of er iemand op hem wacht in plaats van of iemand straks goed wordt opgevangen. Uitdrukkingen, zoals 'op het rechte pad blijven', worden vaak letterlijk genomen en daardoor niet begrepen.
- **Geef één boodschap tegelijk.** Gebruik korte zinnen met niet meer dan één gerichte vraag, opdracht of boodschap. 'Wat heb je er al aan gedaan?' is een korte maar erg algemene vraag. 'Heb je dit probleem al eerder gemeld?' is een vraag die makkelijker is om te begrijpen en te beantwoorden.
- **Check het begrip.** Vraag, om te controleren of een vraag of boodschap begrepen is door iemand met een LVB, niet alleen of hij het begrepen heeft:

het antwoord is waarschijnlijk 'ja' omdat hij niet dom wil overkomen. Beter is het om hem of haar te vragen de boodschap in eigen woorden te herhalen. Verwacht bovendien niet dat een boodschap altijd direct en blijvend begrepen wordt. Door een minder goed functionerend geheugen is het vaak nodig om de boodschap later nog eens te herhalen.

- **Geef mensen de tijd.** Als een gesprek niet soepel verloopt omdat de ander je niet lijkt te begrijpen zijn mensen geneigd om hun eigen vraag of boodschap al snel op een andere manier te formuleren. Geef de ander echter de tijd om de vraag te verwerken en te beantwoorden. Dit zorgt er uiteindelijk vaak voor dat je sneller de informatie krijgt die je nodig hebt.

- **Doseer informatie.** De beperkte spanningboog en geheugencapaciteit maken dat het belangrijk is de cliënt niet te overspoelen met grote hoeveelheden informatie. Teveel informatie leidt tot stress. Kijk ook goed wat iemand emotioneel aankan. Verdeel de informatie in kleine porties, en plan desnoods een extra afspraak.
- **Gebruik hulpmiddelen.** Gebruik visuele middelen om wat je zegt te ondersteunen. Zo helpt het bijvoorbeeld om te tekenen wat je bedoelt. Hiervoor hoeft je niet goed te kunnen tekenen: stokpoppetjes zijn voldoende. Ook de structuur van een gesprek van te voren uittekenen kan duidelijkheid geven en onzekerheid wegnemen. Dit kan ook dienen als geheugensteuntje wanneer de cliënt later nog eens wil terugkijken waar het gesprek ook al weer over ging.

Waar let je op in de non-verbale communicatie?

- **Geef duidelijke signalen.** Besef dat mensen met een LVB door een verstoorde informatieverwerking meer moeite hebben met het juist interpreteren van sociale signalen. Ook hebben zij meer aandacht voor negatieve informatie en schatten zij de bedoelingen van anderen eerder negatief in. Houd er rekening mee dat een welwillende lach bijvoorbeeld al snel als uitlachen kan worden opgevat. Geef waar nodig inzicht in je eigen non-verbale gedrag door dit te toe te lichten.
- **Voorzoek misinterpretaties.** Besef dat als iemand met een LVB geen oogcontact maakt, dit niet betekent dat hij of zij niet naar je luistert. Wees je er verder van bewust dat als een jongere met een LVB naar je knikt gedurende een gesprek, dit niet per definitie betekent dat hij of zij je begrijpt.

Waar let je op in de schriftelijke communicatie?

- **Wees alert op problemen.** Het gangbare voorlichtingsmateriaal en de standaardbrieven zijn doorgaans te moeilijk voor mensen met een LVB. Wanneer zij informatie alleen op die manier ontvangen is de kans groot dat zij deze niet tot zich nemen. Onbegrepen post levert stress op, maar leidt er ook toe dat belangrijke stappen voor het effectueren van de rechten van het slachtoffer niet gezet worden.
- **Handel proactief.** Wees actief in het voorkomen van problemen op dit gebied: vraag of er post is gekomen, met name op momenten dat je dat verwacht (zoals bijv. het voegingsformulier); lees post samen door; en help post te structureren en archiveren.
- **Combineer tekst en uitleg.** Het zou een vergissing zijn om mensen met een LVB om bovenstaande redenen alleen maar mondeling informatie te verstrekken. Schriftelijke informatie kan hen bijvoorbeeld wel helpen om hetgeen hen verteld is thuis met iemand anders te bespreken. Gebruik daarom bij voorkeur een combinatie van mondelinge en schriftelijke communicatie.
- **Maak tekstuele aanpassingen.** Als je zelf een brief of folder moet maken gebruik dan een duidelijk lettertype en een minimale lettergrootte van 14. Gebruik voor de regelafstand minimaal 1,15, kantlijn 2,5 centimeter, lijn de tekst links uit. Maak zo weinig mogelijk gebruik van vetgedrukte, onderstreepte en cursieve woorden en gebruik geen hoofdletters om woorden extra te benadrukken. Gebruik korte zinnen en communiceer zo concreet mogelijk. Maak de tekst niet betuttelend of kinderachtig.
- **Maak visuele aanpassingen.** Als je zelf een brief of folder moet maken, gebruik dan afbeeldingen ter verheldering, gebruik bulletpoints in plaats van grote lappen tekst en verdeel informatie in kleine stukken. Gebruik geprint materiaal in plaats van met de hand geschreven tekst. Gebruik ook veel 'witruimte' op pagina's.

C. Passende ondersteuning

Duidelijk en voorspelbaar

- Door eerdere slechte ervaringen met hulpverlening, politie of justitie kan het vertrouwen tegenover andere instanties beperkt zijn. Leg duidelijk uit dat SHN er voor het slachtoffer is.
- **Wees consequent en transparant in je aanpak.** Mensen met een LVB hebben een grote behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid. Leg bijvoorbeeld aan de telefoon al uit wat je gaat doen als je op bezoek komt. Doe geen dingen zonder overleg of afstemming met de client. Wees betrouwbaar: doe wat je zegt, zeg wat je doet.
- **Wees duidelijk over het traject dat het slachtoffer te wachten staat.** Vaak hebben slachtoffers met een LVB geen realistisch beeld van het verloop van een zaak. Het komt ook voor dat hun beeld sterk beïnvloed is door wat zij op de televisie hebben gezien. Een duidelijke uitleg is hier heel belangrijk. Bijvoorbeeld: wat gebeurt er met de aangifte? Hoe gaat een mogelijk vervolgetraject eruit zien? Hoe waarschijnlijk is het dat de dader een straf krijgt? Wees alert op irreële verwachtingen met betrekking tot bijvoorbeeld schadevergoeding of de te verwachten uitkomst van de rechtszaak en temper deze tijdig.
- **Hoewel een duidelijke uitleg belangrijk is, is dosering dat ook:** soms is het goed te benoemen dat de volgende stap een volgende keer wordt uitgelegd.
- Duidelijk en voorspelbaar zijn betekent dat je soms ook moet begrenzen. **Wees duidelijk over wat jouw rol is en waar je taak ophoudt.**

“Mijn ervaring is dat sommige mensen veel te snel roepen: ‘Schadefonds!’ Aan iemand met een LVB is het soms moeilijk uit te leggen dat dat misschien wel kan, maar dat we daarvoor drie jaar de tijd hebben. En dat het verstandiger is om eerst bijvoorbeeld te gaan voegen. Of te wachten wat over twee jaar de schade is bij de huisarts.”

Medewerker SHN

“Je hebt natuurlijk ook zaken waarbij de politie of de officier besloot om niks met de aangifte te doen. En je merkt dat ze daar soms al zo boos over zijn. Je probeert dan uit te leggen dat we bijvoorbeeld wel in bezwaar kunnen gaan, maar dat we daarvoor wel met goede argumenten moeten komen. En dan merk je dat ze al heel snel schieten in van: ‘Oh geloof je me niet?’ Terwijl het geen kwestie is van niet geloven, maar bewijstechnisch moeten we dat rond krijgen. En dat komt niet altijd binnen. En dan schieten ze al heel snel in de aanval.”

Medewerker SHN

“Op het moment dat er iets aan de hand is, reageren ze vaak heel primair. Bellen ze je à la minuut op en dan zie je ineens 15 gemiste oproepen binnen twee uur tijd. Dan zijn ze volledig in paniek. Ik probeer het dan wel uit te leggen. ‘Weet: je kan bellen’, en dat is vaak al een geruststelling, ‘maar ik kan niet altijd meteen opnemen.’”

Medewerker SHN

- Voor slachtoffers met een LVB is het soms nog moeilijker dan gewoonlijk om te overzien wat de gevolgen van bepaalde keuzes zijn. Wees er alert op dat hun ideeën soms niet realistisch zijn en bespreek dit met de cliënt.
- De lange doorlooptijd van sommige zaken is voor iemand met een LVB vaak moeilijk te overzien. Omdat dit angst en stress kan oproepen is het vaak extra belastend. Het is dan zaak om regelmatig contact te houden zodat steeds duidelijk is wat het slachtoffer wel en niet kan verwachten. Zo kan stress gereduceerd worden en is de cliënt nog makkelijk te bereiken als die voor de zaak plotseling nog iets moet doen.
- Mensen met een LVB hebben vaak meer ondersteuning nodig. Tegelijkertijd is er vaak meer wantrouwen naar de hulpverlening. Een vast persoon met wie een vertrouwensband kan worden opgebouwd is daarom belangrijk. Zorg gedurende het traject voor zo min mogelijk wisselingen van persoon. Wanneer er wel wisselingen zijn, zorg voor afstemming. Teveel betrokkenen leidt tot verwarring. Verwacht niet van iemand met een LVB dat hij hierin de regie neemt.

Sfeer en betrokkenheid

- **Nodig iemand met een LVB nadrukkelijk uit om vragen te stellen en kom nog eens terug op een gesprek.** Vaak zijn er nog onduidelijkheden of komt er bij het doen van navraag meer informatie naar boven. Benadruk dat het logisch is ze het niet in een keer begrijpen.
- **Neem de tijd om goed naar iemand met een LVB te luisteren.** Vraag door wanneer je niet (meteen) begrijpt wat hij of zij bedoelt. Neem hem of haar serieus. Het tonen van interesse, be-

grip en oprechte belangstelling vergroot de kans op een goede vertrouwensband, waardoor gesprekken beter verlopen.

- **Werken met mensen met een LVB kost meer tijd.** Houdt hier rekening mee, ook al botst dit soms met deadlines of tijdsdruk. Uiteindelijk bespaart het je tijd als je iemand de tijd en ruimte geeft die hij nodig heeft om dingen te begrijpen of duidelijk te maken. Overweeg bij voortdurende tijdsdruk of het doorzetten naar een casemanager verstandig is ook als de zaak zich daar in eerste instantie niet voor leek te lenen.

“Maak alsjeblieft tijd. Als je die tijd niet hebt, begin er niet aan. Want dan creëer je verwachtingen waar je niet aan kan voldoen. Het kost soms erg veel tijd en geduld.”

Medewerker SHN

- **Stress is niet bevorderlijk voor een goed gesprek.** Daarbij hebben mensen met een LVB vaak last van faalangst en interpreteren ze informatie sneller negatief. Dit laatste kan tijdens gesprekken leiden tot een bedreigd gevoel bij de client. Probeer de dreiging zoveel mogelijk weg te nemen, bijvoorbeeld door een gesprek te beginnen met een neutraal, niet bedreigend onderwerp (voetbal, activiteiten, actualiteiten).
- **Vanwege hun vaak lage zelfbeeld zijn mensen met een LVB gevoeliger voor complimenten.** Zorg voor positieve bekrachtiging door regelmatig te benoemen wat goed gaat. Als iemand met een LVB vertelt over een probleem kun je bijvoorbeeld eens zeggen: ‘Wat goed dat je daarover vertelt.’ Dit kan ook sociaal wenselijke antwoorden uitlokken. In sommige situaties is het daarom beter om pas achteraf complimenten te geven.

- **Mensen met een LVB hebben vaak moeite om zich te concentreren.** Op een rustige plek zal hij of zij minder snel afgeleid zijn en zich beter kunnen concentreren op een gesprek. Zoek iemand met een LVB ook thuis op in plaats van op kantoor af te spreken. Dit is vaak een vertrouwde omgeving voor de cliënt en kan bovendien extra informatie geven over de context en vaardigheden van de cliënt
- Mensen met een LVB vertellen vaker een onsamenhangend verhaal en worden daardoor sneller ten onrechte niet serieus genomen. Voorkom dat klachten of andere meldingen te snel terzijde worden geschoven en achterhaal wat erachter zit. Op die manier toon je respect, iets waar mensen met een LVB vaak meer gevoelig voor zijn.
- **Wees voorzichtig met boos worden, belerend doen en harde confrontaties aangaan.** Neem ook een zo min mogelijk autoritaire of denigrerende houding aan en maak oogcontact met de persoon in kwestie. Mensen met een LVB hebben vaak moeite met de confrontatie, met halsstarrig en nors gedrag. Een vriendelijke en persoonlijke houding kan escalaties voorkomen. **Laat je ook niet intimideren door brutaal gedrag.**
- **Pas op met het gebruik van humor.** Een grapje kan helpen om de spanning te breken. Maar een grapje kan ook gemakkelijk verkeerd geïnterpreteerd worden. Mensen met een LVB kunnen sneller het gevoel krijgen dat er om hen gelachen wordt in plaats van met hen.

Niet praten maar doen

- **Mensen met een LVB leren door te doen.** Doe daarom dingen voor en oefen samen. Doe dat in kleine stappen, bijvoorbeeld door het maken van een afvinklijst. Besef dat als dingen moeizaam gaan, dit vaak niet voortkomt uit onwil maar uit onkunde. Wees er ook alert op dat niet iedereen alles kan leren.
- **Geef de persoon in kwestie niet alleen gedragsinstructies, maar vertel ook waarom.** Het is van groot belang dat mensen met een LVB begrijpen waarom welk gedrag in welke situatie gewenst is en wat het hen oplevert om in het vervolg dat gewenste gedrag te laten zien. Bespreek ook de gevolgen van het ongewenste gedrag, bijvoorbeeld van het niet nakomen van afspraken. Zo krijgen zij de kans om te leren waarom bepaald gedrag van hen wordt verwacht en waarom ander gedrag ongewenst is.
- **De ondersteuning zal vaak moeten bestaan uit proactief handelen:** bijvoorbeeld uit het sturen van een WhatsApp-bericht ter herinnering aan een afspraak, of uit het bellen om te vragen of er post is.

“Bij een LVB moeten wij misschien wel meer actief regelen, dan bij mensen die dat zelf kunnen. Normaal zeg je ‘kijk eens op deze site, daar staat een formulier en vul hem vast in.’ Bij mensen met een LVB zal je mogelijk meer actief zelf moeten doen. Of anders samen met de cliënt.”

Medewerker SHN

Alert op overvraging

- Wees alert op signalen die aantonen dat het niet goed gaat of dat iemand met een LVB wordt overvraagd. Wanneer iemand tijdens een gesprek bijvoorbeeld onrustig wordt, of juist in zichzelf gekeerd raakt, kan het zijn dat er teveel druk op hem of haar wordt uitgeoefend of te veel van hem of haar gevraagd wordt. Dit is niet alleen nadelig voor het welzijn van de persoon in kwestie, maar ook voor het traject.
- Bij mensen met een LVB lijkt het, gezien hun sociaal-emotionele ontwikkeling, **extra belangrijk om goed aan te sluiten op hun emotionele behoeften, om zo frustratie en gedragsproblemen te voorkomen.** Emotionele behoeften van mensen met een LVB zijn vaak vergelijkbaar met die van een jong kind. Door daarop aan te sluiten, bijvoorbeeld door ondersteuning te bieden in stressvolle situaties, zullen gesprekken effectiever zijn. Realiseer je ook dat slachtofferschap hierdoor bij mensen met een LVB een andere impact kan hebben.
- Aansluiten bij emotionele ontwikkeling betekent niet dat je altijd in de emotie mee moet gaan. Soms ben jij juist degene die de emoties moet helpen stabiliseren om zo veiligheid te bieden. Door hierin behapbare mate ruimte voor te maken voorkom je dat iemand zich in zijn emoties verliest.
- **Het zijn niet alleen hulpverleners die mensen met een LVB overschatten: ze doen dit vaak ook zelf.** Probeer betutteling te voorkomen door de cliënt zelf te laten doen wat hij zelf kan, maar houdt goed in de gaten of het niet teveel is, ook als de cliënt zelf zegt dat hij het allemaal zelf kan.

“Een cliënt van mij wilde meer zelf doen en ging het beetje bij beetje dingen overnemen. En af en toe kon deze cliënt alle kanten uit schieten in de emoties: “Aan jou heb ik ook helemaal niks!” Vervolgens kwamen er daarna -tig appjes binnen enzo. Ik had een keer een gesprek geregeld met de Officier van Justitie. De dag van tevoren had ik een herinnering gestuurd: “Vergeet niet, we hebben morgen een gesprek met de Officier”. Krijg ik een appje: “Ja veel succes.” Uhm, veel succes? Maar wij hadden een gesprek! En dan denk ik: hé, ik heb wat gemist! Dan denk je duidelijk te zijn. De cliënt had zelf aangegeven een gesprek met de Officier te willen. Dus toen vroeg ik aan de cliënt: “Maar jij hebt toch een gesprek?” Waarop de cliënt antwoordde: “Nee want dat kan ik niet aan.”

Medewerker SHN

Specifieke momenten

- **Ondersteuning van het slachtoffer is op sommige momenten belangrijker dan op andere.** Het lijkt met name van belang dat op de momenten dat er beslissingen moeten worden genomen goed wordt uitgelegd wat de afweging is en wat de consequenties van de verschillende opties zijn.
- **Politieverhoor:** Benadruk juist bij slachtoffers met een LVB dat de vragen die gesteld worden niet bedoeld zijn om zijn verhaal in twijfel te trekken. Mensen met een LVB voelen zich sneller aangevallen. Leg dus goed uit dat het voor het slachtoffer zelf van belang is dat de politie al aan het begin van de zaak alles zo goed mogelijk helder krijgt, ook om te voorkomen dat men

later (bijvoorbeeld bij de rechter-commissaris) voor verrassingen komt te staan.

- **Herhaald verhoor:** Soms is het nodig dat een slachtoffer meer dan eens zijn verhaal moet doen. Het risico bij een slachtoffer met een LVB is dan dat hij het idee krijgt dat het de vorige keer “niet goed” was. Dit kan leiden tot het gevoel gefaald te hebben of niet geloofd te worden, maar kan ook leiden tot een poging het beter te doen door een ander verhaal te vertellen. Leg aan het eind van een eerste gesprek dan ook altijd goed uit dat een herhaald verhoor niet betekent dat het slachtoffer iets niet goed gedaan heeft.
- **Leveren van bewijs:** De politie bepaalt of er voldoende opsporingsindicatie is. Hierbij is zij soms (mede-)afhankelijk van het slachtoffer dat ondersteunend bewijs kan leveren. Het gaat dan bijvoorbeeld om het leveren van bankafschriften, bonnetjes, IMEI-codes, WhatsApp-berichten of telefoonlogs. Voor sommige mensen met een LVB is dit heel moeilijk: het vergt niet alleen praktische en planningsvaardigheden die het slachtoffer mogelijk niet heeft, maar ook inzicht in welke informatie voor de politie belangrijk is. Benadruk het belang van bewijs. Leg goed uit wat je nodig hebt en waarom. Check hoe reëel het is dat het slachtoffer dit (zelf) levert en bespreek wie hem hierbij zouden kunnen helpen.

“Ik ken cliënten die dat heel goed kunnen. Die laten mij dan sms-jes zien, en die bewaren ze en dat zeggen ze ook: ‘nou ik bewaar die want ik ben bedreigd door m’n ex’, ik noem maar iets, dus sommigen weten dat heel goed, hoe te doen. En anderen weten dat veel minder, en ja die moeten daarin begeleid worden. Maar hierin zou ik onze cliënten ook niet willen onderschatten, in de bewijsvoering. Ik denk dat ze heus wel in de gaten hebben wat ze kunnen gebruiken om hun recht te halen. Als je ervaring opdoet met deze doelgroep en ziet hoe heterogeen de doelgroep is, dan leer je je ook aanpassen.”

Psycholoog voor mensen met LVB

- **Actieve wederkerigheid:** Het OM gaat in principe uit van ‘actieve wederkerigheid’, zodat het slachtoffer zelf – waar mogelijk – een aandeel levert. Alleen een slachtoffer dat kenbaar heeft gemaakt prijs te stellen op berichtgeving vanuit het OM wordt bijvoorbeeld geïnformeerd. Hoewel uitgaan van wederkerigheid een goed streven lijkt, is het van belang in te zien dat dit uitgaat van bepaalde vaardigheden bij het slachtoffer. Dat is niet altijd reëel.
- **Aanwezigheid ter zitting** Een verhoor door een of meer advocaten van de verdachte kan voor een slachtoffer met een LVB bedreigend en verwarrend zijn. Een goede voorbereiding, bij voorkeur met een bezoek aan de rechtszaal, kan veel problemen voorkomen.

D. Samenwerking met zorg en netwerk

Voor- en nadelen van het betrekken van begeleiders

Slachtoffers met een LVB kunnen gebaat zijn met ondersteuning door de reeds aanwezige begeleiding wanneer zij in de strafrechtsketen terecht komen. Hier kleven naast voordelen echter ook risico's aan. Voorop staat dat hulpverleners altijd *met* het slachtoffer in gesprek moeten blijven, en niet *over* het slachtoffer.

- **Kennis over mogelijkheden:** Iemand die het slachtoffer met een LVB en zijn beperkingen goed kent kan helpen bij het voorkomen van problemen in de communicatie of bij het verduidelijken van vragen. Een begeleider zou ook kunnen helpen uitleggen wat men wel en niet kan verwachten van het slachtoffer. Zo kan mogelijk beter ingeschat worden wat het slachtoffer wel en niet zelf kan doen, of wat het slachtoffer emotioneel aankan.
- **Kennis van context/incident:** Soms hebben mensen in de omgeving van het slachtoffer een beter beeld van wat er speelt dan het slachtoffer zelf. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer er sprake is van langduriger problematiek op een woongroep, of wanneer er sprake is van fraude met het zorgbudget waarvan de details te complex zijn voor het slachtoffer om deze te begrijpen.
- **Samen kun je meer:** Als medewerker van SHN kun je niet alles. Het is daarom goed om in kaart te brengen waar al begeleiding voor aanwezig is en waar je kan samenwerken. Hierbij moet goed afgestemd worden wie welke taken op zich neemt en welke verantwoordelijkheden heeft.

Ervaringen van een collega

Meestal gaat het goed als de begeleider ook mee is. Iemand die in het gesprek zelf ook in kan grijpen van 'joh maar er speelt ook nog iets anders bij deze cliënt en voor haar of hem is het ook nog even goed als er hier nog even naar gekeken wordt'. Of 'wij hebben met elkaar afgesproken dat we het even zo laten'. Weet je wel, dan is het eigenlijk prima. Dan hebben wij echt alleen maar een kleine ondersteunende rol en dan kan die begeleider verder weer alles op zich nemen. Maar soms kan dat juist ook iemand belemmeren om heel open te praten. Ik heb een man gehad die in zijn jeugd in een instelling misbruikt was. En pas echt halverwege het proces kwam ik er achter dat hij een beperking had; dat zei hij zelf op een gegeven moment. En toen dacht ik wel dat het op zich fijn was geweest als die begeleider mee was geweest en dan had ik het eerder door gehad. Maar aan de andere kant: als die begeleider mee was geweest, weet ik niet of deze cliënt zo open alles had verteld wat hij dan nodig had om te vertellen. Dus dat is ook wel weer heel lastig.

- **Waak voor gebrekkige afstemming:** Voor de cliënt met een LVB kan het verwarrend zijn als hij van verschillende mensen verschillende adviezen krijgt of als hij de boodschap van de een niet duidelijk kan maken aan de ander. Soms ontstaat het beeld dat cliënten met een LVB gaan “shoppen” bij hulpverleners of deze tegen elkaar uitspelen. Miscommunicatie kan voorkomen worden door een samenvatting van wat gezegd en afgesproken is mee te geven voor de begeleiding.
- **Waak voor te hoge verwachtingen:** Ook wanneer een cliënt begeleiding heeft betekent dit niet dat deze altijd in staat is te helpen. Ook zorginstellingen hebben vaak niet voldoende tijd en geld om goed samen te werken of de benodigde steun te bieden.
- **Waak voor belangenverstrengeling:** Bij sommige delicten hebben de begeleiders zelf potentiële belangen: het loyaal zijn aan collega’s, de belangen van andere cliënten, de reputatie van de instelling. Zo kan de instelling er bijvoorbeeld voor kiezen geen aangifte te doen omdat men bang is voor de gevolgen voor de dader wanneer deze een cliënt is van dezelfde instelling. Wees er alert op dat deze zaken kunnen spelen, en dat dit niet ten koste mag gaan van de rechten en wensen van het slachtoffer.
- **Waak voor schending autonomie:** Ook kunnen de inzichten van een derde partij, zoals de instelling, botsen met de wensen van het slachtoffer. Zo kan men zorgen hebben over de gevolgen voor het slachtoffer van een lang en confronterend traject binnen de strafrechtsketen of kan men vinden dat begeleiding door de instelling nodig is. Wees hier alert op. Het is belangrijk dat de wensen van het slachtoffer zelf gehoord worden. Wanneer hij geen hulp wil van een derde kan hier niet zomaar aan voorbij gegaan worden, ook niet wanneer anderen van mening zijn dat dit in zijn belang is. Wanneer de cliënt aangeeft dat hij van bepaalde rechten wel of niet gebruik wil maken maar de begeleiding hier anders over denkt staat de autonomie van de cliënt voorop.
- **Waak voor schending privacy:** Houd ook rekening met de privacy van het slachtoffer. Er kan niet zonder toestemming contact opgenomen worden met begeleiders. Wanneer gebeld wordt met de woning van het slachtoffer kun je ook wanneer het iemand met een LVB betreft niet zonder meer informatie over de zaak delen met de begeleiding zonder dat het slachtoffer hiervoor toestemming heeft gegeven.

Doorverwijzen en zoeken naar een netwerk

- **Het is duidelijk dat slachtoffers met een LVB vaak gebaat zijn bij verdere ondersteuning.** SHN zal niet altijd in deze behoefte kunnen voorzien. Het is dan van belang het slachtoffer te kunnen doorverwijzen naar mensen die dit wel kunnen.
- Dit kunnen gespecialiseerde organisaties zijn (MEE, instanties voor gehandicaptenzorg), mensen uit het eigen netwerk van het slachtoffer (familie en vrienden) en algemene organisaties (buurtwerk, huisarts, advocatuur). Zorg ervoor dat je de sociale kaart in jouw regio kent, ook op het gebied van de gespecialiseerde hulpverlening.
- Bij mensen met een LVB is het nog belangrijker dan gemiddeld **dat zij worden gewezen op de reguliere vormen van hulp die voor hen open staan.** Er kan bij hen doorgaans niet van uit worden gegaan dat zij zelf de weg weten te vinden naar bijvoorbeeld het Schadefonds Geweldsmisdrijven, of dat zij weten dat zij soms de schade kunnen verhalen op de dader of kunnen claimen bij de verzekering. Het kan helpen samen te bellen, waardoor het slachtoffer met een concrete datum en tijdstip naar buiten gaat. Slachtofferhulp Nederland kan hier ook bij helpen.
- Het kan zinvol zijn om ook te kijken of er een informeel, sociaal netwerk is dat de cliënt kan helpen, bijvoorbeeld met het nakomen van afspraken of het opnemen van contact als er post is. Houdt er wel rekening mee dat het netwerk van mensen met een LVB vaak klein is en zelf ook vaak zwak is.

5. Extra informatie?

Instellingen met specifieke kennis van LVB

Als je meer wil weten over LVB, kan je denken aan:

- De Borg (www.de-borg.nl) is een samenwerkingsverband tussen vier verschillende instellingen met behandelcentra waar veel expertise is over de behandeling van mensen met een LVB en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problemen.
- Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (www.kenniscentrum-kjp.nl) maakt wetenschappelijke kennis toegankelijk voor professionals, ouders, jongeren, gemeenten en leerkrachten, onder andere over LVB.
- Landelijk kenniscentrum LVB (www.kenniscentrumlvb.nl) heeft tot doel het ontwikkelen, samenbrengen en delen van kennis over de persoonlijke ontwikkeling, opvoedingssituatie en maatschappelijke participatie van mensen met een LVB.
- LFB (www.lfb.nl) is een belangenvereniging door en voor mensen met een verstandelijke beperking.
- MEE (www.mee.nl) is een organisatie met specifieke kennis op het gebied van mensen met een verstandelijke beperking en ondersteunt hen bij vragen over opvoeding en ontwikkelen, leren en werken, samenleven en wonen en regelgeving en geldzaken.
- VGN (www.vgn.nl) is de brancheorganisatie voor aanbieders van zorg- en dienstverlening aan mensen met een handicap.
- VOBC (www.vobc.nu) is het samenwerkingsverband van orthopedagogische behandelcentra voor kinderen en jongeren en jongvolwassenen met een LVB en ernstige gedragsproblematiek.
- Expertisecentrum William Schrikker (www.williamschrikkergroep.nl/Expertisecentrum) behoort tot Partners voor Jeugd, een samenwerkingsverband actief in de (preventieve) jeugdbescherming en jeugdreclassering met als doel een stevige basis te bieden voor professionals die bezig zijn met het beschermen van kwetsbare jeugdigen en het ondersteunen van hen en hun ouders.

Aanbevolen literatuur en tools

- Beer, Y. de (2016). *Kompas Licht Verstandelijke Beperking: definitie, aspecten en ondersteuning*. Amsterdam: SWP.
- Spaan, N., & Kaal, H. (2015). *Onbeperkt toegang tot recht? Slachtoffers met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtssketen*. Leiden: Hogeschool Leiden.
- Tieman, L., & Herder, F. (2014). *Licht verstandelijk beperkt; Instructieboek tegen woninginbraak, babbeltruc en woningoverval*. Utrecht: Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid. (www.politiekeurmerk.nl)
- Expertisecentrum William Schrikker (20??). *Toolbox JR. Hulpmiddelen ter ondersteuning van het gesprek van een jeugdreclasseringwerker met een*

jongere met een LVB.
(www.spelpartnershop.nl)

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat Licht Verstandelijke Beperking en jeugdcriminaliteit van Hogeschool Leiden en Slachtofferhulp Nederland.